

4. ТАКСОНОМІЧНЕ БАГАТСТВО ФАУНИ ХРЕБЕТНИХ ЯК ПЕРЕДУМОВА ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ НА ТЕРИТОРІЇ ЗОНИ ВІДЧУЖЕННЯ

Як було показано вище, фауна хребетних тварин на території Зони відчуження відрізняється значним різноманіттям, що, перш за все, є результатом утворення майже заповідного режиму впродовж всіх років після аварії на ЧАЕС. Додаткові дослідження і літературні пошуки дали змогу скласти більш менш повний список тварин, які мешкають на цій території чи бувають тут під час регулярних перельотів, або територія Зони входить до їх ареалу, або існують літературні згадки про знахідки цих видів у сусідніх областях. Відповідно сьогоднішньому рівню знань, він охоплює 411 видів (табл. 4.1). Напевне, у подальшому його зміни в той чи інший бік будуть неістотними. Причому 74 % зазначених у списку видів уже виявлені й близько 23 %, скоріше за все, теж будуть виявлені в майбутньому.

Таблиця 4.1. Таксономічне різноманіття фауни хребетних тварин на території ЗВ

Таксон	Круглороті	Риби	Амфібії	Рептилії	Птахи	Ссавці	Усього
Рядів	1	10	2	2	18	8	41
Родин	1	16	6	5	53	20	101
Родів	1	48	6	6	136	47	244
Видів	1	66	11	7	253	73	411
з них виявлені види:	1	51	11	6	185	49	303

Фауна хребетних тварин Чорнобильської зони порівняно з фауною, наприклад, Прип'ятського заповідника Білорусі, певним чином відрізняється (411 проти 337 видів [1]). По-перше, тут є більша кількість адвентивних видів риб (12 видів, у тому числі з 4-х відсутніх у Прип'ятському заповіднику родин) і видів, ареал яких поступово розширюється з нижньої течії Дніпра на північ. По-друге, Зона відчуження розташована на перехресті великих весняних і осінніх пташиних міграцій, що значно доповнює її авіфауну (хоча й тимчасовим, непостійним складом). Нарешті, на території ЗВ мешкає (або припускається) більше видів дрібних ссавців, за рахунок чого загальна їх кількість у півтора рази більша, ніж у Прип'ятському заповіднику.

Слід також зауважити, що, розглядаючи фауну Зони відчуження, ми лише умовно її відокремлюємо від фауни Поліського радіоекологічного заповідника Білорусі. Спільна межа і майже однакові екологічні умови примушують розглядати обидва регіони як один біогеоценологічний комплекс площею понад 4500 км². Тобто це значно підвищує не тільки імовірність виявлення очікуваних видів, а й знахідки нових. Більш того, це надає багатьом тваринам значно більші можливості щодо відтворення сталих популяційних угруповань, так само як і людині — штучно відновити зниклі раніше види¹.

Комплекс «червонокнижних» видів на території Зони відчуження теж досить великий — 57 видів (табл. 4.2). Більшість із них поки що перебувають в категорії очікуваних видів, і тільки в існуванні 17-ти ми впевнені.

¹ На жаль, українська Зона відчуження разом з Поліським радіоекологічним заповідником Білорусі ще не увійшли в перелік перспективних транснаціональних заповідних територій екологічної мережі Європи [142]. Між тим, вони розташовані на перехресті Поліського і Дніпровського екологічних коридорів України [157].

Якщо провести порівняння Зони відчуження за розмірами і фауністичним різноманіттям з іншими об'єктами природно-заповідного фонду України (використовувалися зведення Мінекобезпеки станом на 01.01.98 р.), то виходить, що Зона відчуження майже така сама за площею (без урахування сусіднього Поліського радіоекологічного заповідника), як і найбільший об'єкт ПЗФ — національний природний парк «Подільські Товтри» (2440 км² і 2613 км² відповідно). Причому на відміну від національного парку в Чорнобильській зоні було відчужено не 1 % території, а близько 90 %. Інші об'єкти ПЗФ України значно поступаються ЗВ за розмірами: Чорноморський заповідник — 873 км², Карпатський — 579 км², Азово-Сиваський національний парк — 522 км², інші — ще менші. На жаль, повне порівняння фауністичного складу Чорнобильської зони та інших об'єктів ПЗФ України поки що не можливо. Поза іншим, це пов'язане й із відсутністю даних щодо фауни безхребетних тварин ЗВ². Проте за складом «червонокнижних» (якщо додати ще 8 видів комах, про які повідомляється в роботі [2]), Чорнобильська зона поступається лише трьом заповідникам: у нас — 65 види, в Карадазькому — 83, в «Подільських Товтрах» — 79 і в Карпатському — 74. Продовження і розширення подальших досліджень тільки підвищать цінність цієї території.

Таблиця 4.2. Таксономічне різноманіття хребетних тварин ЗВ, які занесені до Червоної книги України

Таксон	Круглороті	Риби	Амфібії	Рептилії	Птахи	Ссавці	Усього
Рядів	1	2		1	9	6	19
Родин	1	2		1	19	7	30
Родів	1	3		1	31	13	49
Видів	1	3	-	1	37	15	57
з них виявлені види:	1	0	-	0	13	3	17

Зрозуміло, що за багатьма показниками Чорнобильська зона зовсім не схожа на «класичні» заповідники. Лише невелика кількість угідь можуть претендувати на статус еталонних для поліського регіону. Тут все ще багато ділянок, що докорінно змінилися внаслідок людської діяльності. На території ЗВ чимало смітників, промислових об'єктів, покинутих або ще жилих населених пунктів, вже не говорячи про основну рису Чорнобильської зони — значне радіоактивне забруднення.

І все ж таки це велетенська територія, на якій майже без втручання з боку людини відбуваються поступові процеси відновлення автохтонних (тобто корінних) рослинних і тваринних комплексів Полісся (так само, як і фізико-хімічних умов їх існування). Тваринний світ, як більш рухливий, швидше освоює цей резерват спокою і розширених можливостей для відтворення. Проте і рослинний світ не залишається таким, яким його покинула людина в 1986 р. За результатами досліджень на території ПоРЗ і ЗВ [цит. за: Петров, Балашов, 2004], рослинні комплекси Чорнобильської зони України і Білорусі теж відзначаються значним біорізноманіттям і великою кількістю рідкісних видів. Є всі підстави чекати, що вже за 30—50 років на території Зони сформуються біоценози, цінність яких неможливо перебільшити. Принаймні увесь цей термін (а скоріше і набагато триваліше) не може бути і мови про повернення більшості територій у звичайне господарське користування. А після — це вже буде справжній заповідник, і цінний уже тому, що він є, що він знаходиться на Поліссі, що він такий великий. За розмірами території і багатством тваринних комплексів, з урахуванням ролі цього регіону в житті багатьох мігруючих видів тварин і з огляду на тривало існуючий майже заповідний режим, Чорнобильська зона тією чи тією мірою має бути віднесена до однієї з категорій об'єктів природно-заповідного фонду України і включена у Всеєвропейську екологічну мережу [142].

Майже заповідний режим ЗВ обумовлює природне формування зоокомплексів із такими угрупованнями місцевих видів, що самопідтримуються. Різноманітність природних умов, величезна площа і значні рослинні ресурси є надійним підґрунтям для збагачення української і загальноєвропейської фауни. Нині найбільш актуальними є проведення ретельних науково обґрунтованих

² До речі, дуже мало і публікацій, стосовно складу і поширення на території Чорнобильської зони рідкісних видів рослин, хоча відомо, що такі рослини є.

обліків для виявлення не тільки реально існуючого видового складу тварин і особливостей їх розповсюдження, а й чисельності найбільш важливих із них. Не менш актуальним є і посилення охоронного режиму з метою попередження браконьєрської діяльності. Без забезпечення цих умов неможливо буде в подальшому розробляти стратегію поводження з тваринними ресурсами Чорнобильської зони.